

23. Хуторской А. Образовательные компетенции в дидактике и методиках личностно-ориентированного обучения //Педагогіка вищої та середньої школи: Зб. наук. праць /Гол ред. В.К.Буряк. - Кривий Ріг: КДПУ, 2004. - Вип. 8. - С.104-112.
24. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя: Монографія. - К., 1996.-173 с.

І.В.Щелкунова-Іванченко

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

В вокальной педагогике большая роль принадлежит профессиональным знаниям, опыту и личным качествам педагога.

In vocal pedagogies the large role belongs to a professional knowledge, experience and personal qualities of the teacher.

В вокальній педагогіці велика роль належить професійним знанням, досвіду і особистим якостям педагога. Важливе значення в розвитку естетичних поглядів, виконавчих прийомів грає особисте творче життя, спілкування з музикантами, з діячами мистецтва. У формуванні особистих якостей важливу роль грає середовище, в якому відбувалось формування таланту співака.

Педагогу необхідно керуватись у своїй роботі принципом індивідуального підходу до кожного студента, поступовості і послідовності в ускладненні вокально-технічних та виконавчих завдань і принципом єдності вокально-технічного та виконавчого розвитку, підпорядкування техніки виконавчим завданням.

Слухачській аудиторії потрібен вокаліст не тільки бездоганний у технічному володінні голосом, але в першу чергу, виконавець, який розуміє свої наміри, думки, емоції, готовий до обдуманого, захоплюючого виступу.

Проблеми виховання такого типу виконавця актуальні і потребують свого аналізу.

Психіка студента повинна бути підготовлена до творчого процесу, та розумової діяльності. Студенту необхідно оволодіти не тільки словесним і музичним текстом твору, але й інтелектом, відчувати потребу до різнобічної аналітичної роботи над музичним твором. Студент повинен стати високо досвідченим і ініціативним спеціалістом, спроможним обрати необхідний репертуар та його інтерпретувати.

З самого початку навчання необхідно щоб студент зрозумів, що тільки завдяки праці він зможе мати відповідні досягнення. З кожним курсом буде ускладнюватись мова педагога під час пояснення завдань.

На ранній стадії навчання, отримуючи музичний твір для роботи, студент спочатку знайомиться з ним в класі, прослуховує його. Педагогу не слід нав'язувати студенту інтерпретацію твору. Вона повинна народитись з особистого розуміння твору, але під керівництвом педагога. Під час першого знайомства з твором присутні і синтез і аналіз, збагачуючи один одного, спочатку синтез, тобто сприйняття твору в його цілісності, а потім і аналіз зв'язку його частин.

Якщо твір складний, бажано повторити прослуховування, роз'яснити його зміст. Бажано слова і музику засвоювати одночасно. Необхідно до співу проаналізувати твір, щоб всі елементи його були студенту зрозумілі. Студенту необхідно під керівництвом концертмейстера засвоїти акомпанемент. Поступово заглиблюючись, зрозумівши текст, зупиняючись на окремих ритмічних і мелодичних труднощах, проаналізувавши партію фортепіано, коли твір засвоєно студентом, коли мелодія інтонується внутрішнім слухом можна починати співати звуком середньої сили.

Студент повинен користуватись всіма видами пам'яті: зоровою, слуховою та моторною.

З того моменту, як студент може безпомилково відтворювати голосом мелодію, педагог повинен добиватись творчого та виконавче активного співу. Виховання студента митця, музиканта, творця повинно починатись з самого початку.

Студент повинен знати, чому і з якою ціллю дані твори включені в індивідуальний план, при складанні якого бажано керуватись не тільки ступенем розвинутості, та індивідуальними

особливостями кожного студента, а також і репертуаром. Якщо бажання студента не відповідають його можливостям, можна дозволити обрати твір за своїм вибором.

З самого початку роботи в класі студент повинен пізнати, що є правдивість відчуттів, добрий смак, простота та виконавчий такт.

Студент повинен бути впевнений у рівноправному значенні для нього музичної та словесної сторін твору, проявляти інтерес до творчості композитора, знайомитись з літературним джерелом і його творцем, вивчити біографію поета і атмосферу тих років. Студенту необхідно розширювати свої пізнання в області літератури, історії, філософії. Необхідно також багато читати, особливо віршів, щоб відчувати поетичний образ виконуемого твору.

Педагог є всебічним керівником студента, в його порадах повинні бути ініціатива, систематичність та наполегливість стосовно праці.

Одним з головних завдань педагога є виявлення індивідуальності студента і розвиток яскравості студента. Педагог повинен цікавитись рівнем інтелектуального і музичного розвитку, особистими якостями і психологією студента.

Виховання співацького голосу - це складний процес організації правильної взаємодії таких важливих компонентів, як дихання, робота гортані, артикуляційного апарату. Кожен з цих компонентів, діючих в процесі фонації одночасно необхідно вдосконалювати, не перевантажуючи увагу студента великою кількістю вимог.

Центральне місце в процесі виховання студента займає робота над зв'язаним, кантіленним голосоведенням. Рекомендується починати цю роботу з нескладних вправ на легато. Кожна вправа виконує відповідне технічне завдання. Використовують вправи, побудовані на повторі однієї ноти, русі по тетракордам, гамам, тризвукам, домінантсептакордам, а також побудовані на передуванні двох нот в різному інтервальному співвідношенні (секунда, терція, октава).

Набуті навички голосотворення і голосоведення під час співу вправ, необхідно переносити на вокалізи та твори з текстом.

Педагог повинен дотримуватись системи ведення занять з першого заняття починати шукати елементи майбутнього тону голосу студента, розвивати інтелект, формувати акустичні якості звуку, його технічні якості: легкість, яскравість, високу співацьку позицію, чітку дикцію.

Звісно, що кількість годин для вокальних занять не дає можливості студенту в повному обсязі займатись вокалом. Таким чином, багато часу студент займається самостійно. Студент з першого курсу стає уважним та цілеспрямованим. Він намагається взяти на уроці максимум. Це дозволяє глибоко і повністю засвоїти методи роботи педагога. З самого початку навчання студент повинен ставити свій голос на перше місце і відноситись до занять з великою відповідальністю. Саме якість співу визначить у подальшому його майбутнє.

Особливістю занять є ті обставини, що концертмейстер працює тільки в класі. Ніяких додаткових годин студент не має і він приносить в клас вокалізи, романси та арії, вивчені самостійно.

Педагог має можливість займатись вирішенням вокально-технічних та виконавчих завдань тільки тоді, коли вивчений текст. Студент повинен розуміти, що часу на уроці так мало, а завдань педагог ставить досить багато, тому треба вчити твори самостійно. Роль самостійної роботи та особистої відповідальності висока. Педагогу необхідно багато уваги приділяти розвитку навичок самостійної роботи студентів, їх домашнім завданням. Першою умовою роботи над вокальними творами: арією, романсом, вокалізом, є вимога приносити в клас самостійно розучені твори. Музичний текст повинен бути засвоєний з виконанням усіх вказівок автора і максимальним виконанням мелодико-ритмічного малюнку. Другою умовою являється знання поетичного тексту, студент повинен осмислити його, та виконувати фонетичне досконало. Тільки після цього можна працювати педагогу зі студентом над технічною і музичною стороною твору, коли студент впевнено

знає музичний та поетичний тексти і може повністю зосередитись на виконанні.

З перших занять педагог прагне відпрацювати найкращі властивості голосу: тембр, силу, діапазон, гнучкість, ідеальну техніку.

Педагог відпрацьовує зі студентом техніку звуковедення, яка сприяє плавному веденню мелодії, працює над філіровкою, прийомами взяття верхніх нот, умінням направляти звук, правильним розподілом динаміки у фразах, освідомленою вимовою слів, психологічним забарвленням тексту, змістовними акцентами.

Побудова уроку не відрізняється на молодших та старших курсах. Спочатку 10-15 хвилин вправ, потім один-два вокалізи, один з яких повинен бути новим. Вокалізи співаються у великій кількості протягом усіх років навчання. З їх допомогою відпрацьовуються інструментальні якості голосу. Виразність співу зв'язана з музичним виспівуванням вокальної мелодії. Цьому і сприяє ретельна робота над вокалізами. Вони допомагають цілком зосередитись на музичній виразності і виконуються з ретельним виконанням вказівок автора. Ясне розуміння логіки музичного твору є обов'язковим для його вокального втілення. Музичність, уміння зрозуміти красоту і досконалість багатьох творів розвивають в вокальних класах на вокалізах. В результаті такого систематичного тренування голосовий апарат може перемогти технічні труднощі, які зустрічаються в музиці сучасних композиторів. Кількість вивчених вокалізів, романсів, арій визначається здібностями студента і його працездатністю.

Для виконання класичних вокальних творів необхідний комплекс спеціальних технічних навичок, володіння особливим академічним співацьким тоном. Відпрацюванням співацького тону педагогу необхідно займатись зі студентом систематично, завжди починаючи з середини діапазону, звертаючи увагу на тембр голосу, щоб він був без тремоляції і сторонніх призвуків. Велике значення в навчальному процесі має складання робочих індивідуальних програм студентів. Педагог повинен складати програми студентам обмірковано та зі смаком. При вихованні студента необхідно відпрацьовувати у нього вольові якості,

зібраність, впевненість у своїх силах на будь-якому етапі навчання, але разом з тим і самокритичність.

Відомо, що самим великим недоліком є нечітка інтонація. При глибокому диханні, концентрації тона, вільній мові з відкритими голосними, виключається можливість форсування, а відповідно і фальші. Форсований спів розглядається як результат неправильного дихання. Спів не повинен ставати криком. При форсуванні чисту інтонацію не може гарантувати абсолютний слух. Приділяючи велику увагу правильному звуковеденню, глибокій інтерпретації, розкриттю музичного образу, педагог всіма засобами сприяє проявленню та розвитку виконавчій обдарованості своїх студентів.

Що стосується процесу звукоутворення, то одним з ведучих факторів та важливим виразним засобом у втіленні музичної фрази вважається співацьке дихання. Необхідно звертати увагу на розвиток та фіксацію відповідних дихальних відчуттів, які супроводжують правильне співацьке голосотворення, аналізувати ці відчуття з самого початку занять, звертати увагу на розподіл студентом дихання у фразі та поступовість його розвитку.

Для оволодіння глибоким диханням рекомендуються беззвукі дихальні вправи, вони являються ефективними для розвитку співацького дихання. В сучасних дослідженнях відзначається зв'язок співацького дихання з усіма іншими частинами голосового апарату під час співу. Беззвукі вправи розглядаються як допоміжний засіб для зміцнення дихальних м'язів.

Сучасні наукові дослідження показали, що на реєстрову роботу впливає розмір і форма резонаторних порожнин, яка зв'язана з положенням гортані і з типом дихальних рухів.

Глибоке дихання повинно давати тон чистий, без призвуків і тремоляції, зконцентрований при широкій голосній попередній.

Щоб досягти відповідного легато, необхідно працювати над чистою і чіткою атакою звука. На кожному занятті необхідно тренувати голос за допомогою вправ в різних темпах, чітко та ритмічно. Цінними являються вправи на одній ноті

великої довжини, при чому звучання слід зберігати однорідним та рівним до самого кінця.

Необхідно використовувати вокалізи, спочатку з названням нот (за принципом сольфеджування), потім на голосний А.

Виконанню вокалізів відводиться велика роль. Перед студентом стає завдання не тільки технічного, але обов'язково і художнього порядку. Під час роботи над вокалізом необхідно розбирати форму, знаходити кульмінацію, визначати темп і характер виконання. Педагогу необхідно ставити перед студентом не тільки завдання технічного, але й обов'язково художнього порядку. Кожен вокаліз це музичний твір, у якому необхідно втілити відповідний зміст, емоцію. Техніка розглядається як необхідний засіб для досягнення художнього ефекту. Педагог повинен так підбирати вокалізи, щоб у студентів розвивались голосові і музичні можливості. Поступово, підвищуючи вокально-технічні і музичні труднощі вивчаючих вокалізів, педагог прагне розвивати голос, відповідні навички - кантилену, техніку, вміння управляти диханням.

Тембр голосу являється важливою характеристикою як у співі, так і в мові. Тембр голосу індивідуальний для кожної людини. Тембр - це класифікаційна ознака, по якій розрізняють типи співацьких голосів. Тембр - це класифікаційна ознака, яка дозволяє відрізнити професійний співацький голос від не співацького.

Високий коефіцієнт дзвінкості надає голосу цінні естетичні властивості - приємну на слух сріблястість тембру.

Польотність голосу - важлива технічна властивість звуку голосу.

Залежність польотності голосу від коефіцієнта його дзвінкості дає орієнтири на практичні методи досягнення технічної якості голосу в процесі вокально-педагогічної роботи, оскільки механізми утворення цієї форманти в голосовому апараті студента у відповідному ступені з'ясовані.

Акустична рівність вокальних голосних досягається значною фізіологічною єдністю механізму утворення вокальних голосних у співі (об'єм та форма резонаторів, положення і

робота гортані). Фізіологічний механізм утворення вокальних голосних суттєво відрізняється від механізму мовних голосних.

Динамічний діапазон, або різниця в силі голосу під час співу форте і піано є суттєвим показником вокальної техніки.

Форсований спів завжди негативно сприймається слухачем. Психофізичні дослідження показують, що процес сприйняття голосу людини як в мові, так і у співі є активним процесом, тобто слухач взмозі оцінити не тільки звукові якості голосу, а і засіб його утворення в голосовому апараті. Про це говорять такі терміни, як тяжкий звук, легкий звук, горловий, звук в резонаторах.

Особливістю вібрато голосу студента являється фазове співвідношення максимумів амплітуди і частоти.

Поява вібрато зв'язана з сенсорними та моторними факторами. Формування звуків голосу студента з вібрато, з фізіологічної точки зору більш доцільне в порівнянні з безвібратними звуками, бо це зв'язано з періодичним коливанням м'язів голосового апарату.

Чітка вимова приголосних зв'язана зі збереженням вокальної лінії.

Емоційна виразність голосу є важливою характеристикою його виконавчої творчості. Голос людини завжди емоційний. Звук голосу несе інформацію двох видів. Ми сприймаємо логічний зміст мови (семантичну інформацію). По інтонації голосу ми розуміємо емоційне відношення людини.

У порівнянні з мовою, вираження емоцій у співі має свої особливості продиктовані традиціями вокального мистецтва. Характер емоційної виразності вокального твору залежить від поетичного тексту і музики композитора. Великий вклад в інтерпретацію емоційного змісту вокального твору вносить співак-виконавець.

Методи навчання співу відрізняються і більшість з них належить до раціонально-технічних способів: наприклад, фонетичний метод; артикуляційні методи, які вимагають відповідного укладу язика, форми губ, положення нижньої щелепи; дихальні методи.

Правильно скоординована робота голосоутворюючого апарату-дихання, гортані, резонаторів забезпечить максимальну

ефективність роботи співацького апарату. Саме ці умови можуть забезпечити формування правильного співацького голосу. Спів - це своєрідна форма вираження емоцій. Тому, природно, що досвідчений педагог з ціллю управління співацьким процесом і настройки голосу студента використовує образ та емоцію.

Глиbokі емоційні основи вокальної мови вимагають звертатись до необхідності більш широкого і різнобічного використання в вокальній педагогіці методів емоційного впливу на розвиток естетичних та технічних якостей голосу.

Методом удосконалення співацької техніки є вокальна термінологія. Ефективність і корисність емоційно-образного впливу в вокально-педагогічних цілях визначається не стільки характером самих термінів та висловлювань, скільки правильним розумінням педагогом природи співацького голосу та самої суті процесу співацького голосотворення. Вокальна термінологія являється засобом передачі студенту уявлень педагога про процес співу.

АНАЛІЗ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ” В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття посвящена аналізу різних підходів к трактовке понять “ценности” и “нравственные ценности” в научной литературе, что позволило автору сделать ряд обобщений по данной проблеме.

The article is devoted to the analysis of the various approaches to treatment of concepts of "value" and "moral values" in the scientific literature, that has allowed the author to make a line of generalizations on the given problem.

Сучасний період розвитку нашого суспільства характеризується загостренням проблеми формування гармонійно, всебічно розвиненої особистості, з високим рівнем моральної культури як її світоглядного орієнтиру в контексті освіти вищої школи. Проголошення нових ціннісних установок, протиріччя, які пов'язані з проголошенням у державі нових ідеалів волі, нестабільність у суспільстві, аморальність у

політиці, пошук більш стабільних життєвих орієнтирів та якості особистісної системи моральних цінностей, необхідність глобальних змін поряд з важким матеріальним становищем – все це негативно впливає становлення моральних цінностей сучасної молоді.

Питання визначення поняття “моральних цінностей” особистості досліджувалася багатьма філософами (Л. М. Архангельський, В. І. Бакшпановський, А. А. Гусейнов, О. Г. Дробницький, Н. Д. Зотов, А. І. Титаренко, В. А. Титов і ін.), педагогами (Є. В. Бондаревська, У. Г. Бочарова, О. С. Газман, М. Н. Аплетасєв, О. І. Вишневський, А. Маслоу, М. Рокич, К. Бек, К. Раутаут та ін.), психологами (І. С. Кон), соціологами (О. Г. Дробницький, І. С. Нарський, С. Ф. Анісімов, В. П. Малахов, Парсонс та ін.).

Коли заходить розмова про виховання людини, як цілісної особистості, то, зазвичай, приходять до категорії “цінність”, яке є одним з ключових понять сучасних суспільних наук - філософії, психології, соціології та педагогіки. Вітчизняні і закордонні дослідники неодноразово зверталися до ціннісної проблематики. З метою розкриття поняття “моральні цінності” розглянемо більш детально категорію “цінність”.

У науковій літературі відсутнє єдине визначення поняття “цінність”. Воно дається авторами в залежності від завдань і напрямків їх дослідження. Ми вважаємо, що різне трактування породжується складністю самого об'єкта дослідження, зокрема, розмаїтістю його форм, варіантів, хоча існують загальні вихідні методологічні позиції. Дана категорія виражає складну структуру взаємин між різними об'єктами матеріального і духовного світу. Дотепер йдуть уточнення і виявлення значення ціннісного відношення до матеріальних предметів, явищ природи, до взаємин людей.

О. О. Ручка виділяє кілька груп дефініцій “цінності”, різноманітність яких, на його думку, існує через те, що автори прагнуть аналізувати цінності під різними кутами зору на рівні абстракції, у різному взаємозв'язку з іншими явищами дійсності.

Найбільш повне визначення “цінностей” дає філософія, використовуючи його для указання на людське, соціальне, культурне значення певних явищ дійсності. Етика, визначаючи

цінності, зокрема моральні, як одну з форм проявлення моральних відношень суспільства, більш конкретизує зміст даного поняття. По-перше, розуміючи під ним, моральне значення, гідність особистості, її дій або моральної характеристики суспільних інститутів; по друге — ціннісні уявлення, які відносяться до області моральної свідомості (моральні норми, принципи, ідеали, поняття добра та зла, справедливості, щастя).

У той же час, у сучасній етичній літературі (Л. М. Архангельський, В. І. Бакшпановский, А. А. Гусейнов, О. Г. Дробницкий, Н. Д. Зотов, А. І. Титаренко та ін.) відсутній єдиний підхід щодо питання про сутність моралі, її співвідношенням з поняттям “моральність”, що обумовило наявність різних підходів у науковій літературі до розкриття поняття “моральна цінність”.

Учені під “моральними цінностями” розуміють все те, що пов'язане з характером морального відношення до світу, навколишнього середовища, з моральною свідомістю особистості (до них відносяться моральні ідеали, принципи, норми, моральні якості особистості) (Л.М.Архангельський)[1], спосіб концентрації соціального досвіду людей і передачі інформації про систему моральних правил доцільної діяльності по досягненню суспільних ідеалів (С.Ф.Анісімов). Норми, що складають систему моральних цінностей, на основі якої створюється модель, зразок поведінки в суспільстві (Н.А.Головко). Моральне значення, моральна гідність особистості (групи людей, колективу) і її вчинки моральні характеристики суспільних інститутів, уявлення, що відносяться до області моральної свідомості (моральні норми, принципи, ідеали, поняття добра і зла, справедливості і щастя) (А.А.Гусейнов, І.С.Кон) [4,5]. Проголошені суспільною моральністю установи, принципи, реалізовані в масових одноразових вчинках, норми, правила поведінки, зразки “належного життя” та ідеали (А.І.Титаренко). Вчинки і поведінка людей, які у найбільшій мірі відповідають високим критеріям моральності. Ті, що проявили великий практичний, регулятивний зміст (О.П.Целікова). В.А.Блюмкін розрізняє два змісти поняття “моральні цінності”: у вузькому - відноситься

лише те, що зв'язано з добровільним вибором особистості, із заснованим на такому виборі колективиському і гуманістичному поведженні, у широкому – все те, що володіє хоча б зовнішніми ознаками моральності, що служить суспільству в цілому і людям [2]. В.М.Соколов під “моральними цінностями” розуміє так звані “цільові цінності” - ідеали і моральні переживання людини. Саме цінності на його думку відрізняються найбільшою індивідуальністю та неповторністю.

Функції моральних цінностей тісно пов'язані з функцією моралі, що ціннісно орієнтує. Так, пізнавальна функція пов'язана зі специфікою осмислення дійсності в моральних оцінках, регулятивна - з мотивацією поведінки особистості, а світоглядна функція з'являється тоді, коли пізнавальна функція має світоглядне навантаження.

Аналіз психологічної літератури свідчить, що поняття “цінність” еквівалентно деякому комплексу психологічних уявлень, які, хоча і термінологічно, визначаються різними поняттями, але семантично однопорядкові. Н.Ф.Добринін називає їх “значимість”, А.І.Божович “життєвою позицією”, А.Н.Леонтьєв “значення” або “особистий зміст”, В.Н.Мясищев “психологічними відношеннями”. С.Л.Рубінштейн зазначав, що “цінність - значимість для людини чогось в світі, і лише визнана цінність здатна виконувати важливу ціннісну функцію - функцію орієнтуру повеління” [7].

Соціологів цінності цікавлять в першу чергу, як фактор, який відіграє певну роль в регуляції соціальної взаємодії. Тут цінності виступають як бажаний для соціального суб'єкта стан суспільних зв'язків, зміст ідей, критерії оцінки реальних явищ. Вони визначають значення цілеспрямованої діяльності, регулюють соціальну взаємодію, внутрішньо спонукають до діяльності.

Найважливішими структурними компонентами соціальних цінностей є моральні. Так, моральні цінності як соціальні відбивають єдність минулого (як доцільного досвіду, соціальної діяльності людей), сьогодення (як можливості реалізації цінностей) і майбутнього (як цілей, які необхідно здійснити) (І.С.Кон) [5], розкривають сутність діяльністю зацікавленого, духовного і практичного відношення морального

суб'єкта до соціальної діяльності (О.Г.Дробницький), є матеріалізацією соціальних орієнтації, установок, норм, що існують диспозиційно (І.С.Нарський).

На думку С.Ф.Анісімова, В.П.Малахова, існують відмінності моральних цінностей від соціальних. Моральні цінності виступають як специфічний для моральної свідомості спосіб осмислення соціальних і духовних цінностей, як представлення про моральну доцільність і належну діяльність. Виступають визначеною основою мотивування, поведження і моральної спрямованості особистості, викликаючи в людині відношення до себе як до зразку поведінки.

Ця тенденція знайшла своє відображення й у педагогічній літературі : увесь предметний світ, складові якого визначаються з погляду користі для людини (Є.В.Бондаревська) [3]. Як орієнтири в поведженні соціальних груп індивідів, що дозволяють оцінювати соціальні дії і вчинки людей, їх уявлення про добро і зло зі сторони загальнолюдських моральних цінностей (У.Г.Бочарова). Це значення предметів, явищ моральної культури та роль, яку вони можуть відігравати в житті і діяльності особистості з погляду потреб, мотивів, інтересів, цілей останніх (О.С.Газман); як властивості і явища, що задовольняють які-небудь людські потреби, так і відповідні їм властивості (М.Н.Аплетаєв).

О.І.Вишневський розкриває систему моральних цінностей, поділяючи її на абсолютно вічні цінності (доброта, правда, любов та ін.), національні цінності (патріотизм, історична пам'ять) та громадські (повага до закону, ідеї соціальної гармонії тощо), сімейні цінності (піклування про дітей та ін.).

Аналіз робіт закордонних вчених також свідчить про неоднозначність підходів та щодо розкриття сутності понять "цінність" та "моральні цінності".

А.Маслоу вважає, що цінності є частиною мотиваційно-потребнісної сфери. В.Франкл розглядає "сенса життя" як центральну ланку в понятті "цінність". На думку Е.Толмена цінність є привабливістю цільового об'єкту. М.Рокич обґрунтовує поняття цінність, виходячи з п'ятох вихідних положень: загальне число цінностей, що є надбанням людини

порівняно невелике; усі люди володіють тими самими цінностями, хоча й у різній ступені; усі цінності організовані в системи; джерела людських цінностей просліджуються в культурі, суспільстві, його інститутах і структурі особистості; вплив цінностей просліджується практично у всіх соціальних феноменах, що заслуговує вивчення.

Американський учений К.Бек замість терміна “мораль” використовує категорію “моральна цінність”, американський соціолог Т.Парсонс виводить моральні цінності зі згоди людей і, на його думку, вони є продуктами психічного відношення між людьми. Англійський учений, автор педагогічного словника К.Раутаут визначає моральні цінності як моральні і естетичні принципи, вірування і норми, що додають послідовність і напрямок рішенням, діям людей.

Проаналізувавши наведені вище визначення, розходження в концепціях вчених, їхнє зіставлення дозволили зробити ряд таких узагальнень. У науковій літературі наявні різні визначення поняття “цінність”. Всі ці визначення незважаючи на розмаїття не виключають, а доповнюють один одного. Зміст поняття “цінність” володіє цілим рядом ознак, властивих, так чи інакше, притаманним усім формам суспільної свідомості - значимість, нормативність, корисність, необхідність, доцільність. Під цінностями розуміють “специфічні соціальні визначення об’єктів навколишнього світу, які виявляють їхні позитивне або негативне значення для людини і суспільства (благо, добро, зло, прекрасне і потворне, наявне в суспільному житті і природі)” [6]. Цінності виступають як форми суспільної свідомості (справедливість і несправедливість), які не лише відтворюють явища, але й дають їм оцінку, маючи не примусовий, ненасильницький характер. Вони внутрішньо освітлюють життя людини, виконуючи пізнавальну, соціально-поведінкову та духовно-моральну роль. Завдяки цьому життя наповнюється простотою та гармонією, що веде до справжньої свободи без страхів, свободи творчих можливостей. Зміна цінностей суспільства, їх “перебудова” відбувається постійно: змінюються пріоритети та ієрархія, знецінюються одні і висуваються інші. Розрізняють цінності

моральні, естетичні, економічні та політичні та ін., в той самий час, вони існують як цілісна система.

Система цінностей, на наш погляд, в широкому змісті виступає внутрішнім стрижнем культури суспільства, що не є незмінним раз і назавжди упорядкованим, це дієвий бік суспільної свідомості, взятої в сукупності всіх її форм. У цій системі знаходиться вираження міра рішучості, підготовка особистості до перетворення світу, який не є стабільним і незмінним. У кожного може існувати своя система цінностей, і в цій системі вони вистроюються в певному ієрархічному взаємозв'язку (звичайно треба зазначити той факт, що ці системи індивідуальні лише настільки, наскільки індивідуальна свідомість відображає свідомість суспільну).

Кожна система цінностей має одну основу – фундамент, яким виступають моральні цінності, в яких представленні бажані варіанти взаємовідношень людей, їх взаємозв'язків один з одним, з суспільством у такій формі: як благо, добро та зло, обов'язок та відповідальність, честь та щастя.

У науково-методичній літературі моральні цінності розглядаються в наступних аспектах: аксіологічному - як вищої духовної цінності; когнітивному — через призму яких людина пізнає самого себе, свої можливості, щирість, правдивість, героїзм і т.п.) та в сфері моральної свідомості (зміст ідеалів, принципів).

Вирішення зазначених питань на сучасному етапі визначає нові орієнтири у конструюванні освітньо-виховного процесу вищих навчальних закладів. Перед якими, у період розвитку незалежної України, постає нове відповідальне завдання – подолати моральну байдужість, пасивність, формувати покоління всебічно розвинутих, свідомих громадян, які будуть здатні забезпечити розвиток суспільства на демократичних гуманних засадах.

Сьогодні виникає необхідність забезпечення в культурі усіх членів суспільства пріоритетів цінностей і традицій, які об'єднують націю, зокрема молоде покоління. Аналіз літературних джерел свідчить, що формування моральних цінностей є невід'ємною частиною розвитку сучасного студентства. До нинішнього часу проблему моральних

цінностей молоді висвітлено недостатньо, в літературі відсутні науково-обґрунтовані рекомендації щодо застосування методики формування моральних цінностей студентів вищих навчальних закладів.

Названі положення вказують на актуальність проблеми, що й зумовило вибір теми наших досліджень.

Література

1. Архангельський Л. М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности - М.: Знание, 1978. - 64 с.
2. Блюмкин В. А. Мир моральных ценностей - М.: Знание, 1981 - 64 с.
3. Бондаревская Е. В. Педагогика- личность в гуманистических теориях и системах воспитания: Учебное пособие - М.: Ростов-на Дону, ТЦ «Учитель», 1999. - 558 с.
4. Гусейнов А. А. Социальная природа нравственности - М.: Изд-во МГУ, 1974. - 157 с.
5. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание - М.: Наука, 1984. - 355 с.
6. Попова Д. А. Формирование общечеловеческих ценностей у старшекласників средствами массовой информации в современных условиях: Дис. канд. пед. наук: 13.00.07.- К., 2002.
7. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М.: Наука, 1976.

Л.П.Гапоненко

ТЕХНОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНО-СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

В статье рассматриваются актуальные вопросы профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов педагогического университета. Автор обосновывает эффективность использования технологии коммуникативно-ситуативного моделирования в обучении студентов иностранному языку для профессиональных целей.

The actual problems of professionally oriented foreign language teaching of the pedagogical university students are considered in the article. The author substantiates the using of the modelling technology of communicative situations to increase the efficiency of foreign language training for professional purposes.

Поширення і розвиток міжнародних відносин України з іншими державами зумовлює соціальне замовлення суспільства на підготовку кваліфікованих педагогів, які повинні володіти навичками та вміннями професійного іншомовного спілкування в різних сферах діяльності. У зв'язку з цим в системі вищої педагогічної освіти великого значення набуває питання навчання студентів практичного володіння іноземною мовою з метою використання її для професійних цілей.

Вивченням проблеми професійно спрямованого навчання іноземній мові та іншомовної усномовленневої діяльності студентів немовних спеціальностей займалось чимало дослідників (О.С.Большакова, Л.О.Ємельянова, А.Л.Мірзоян, С.І.Тітов, V.Benson, P.Stevens, A.Waters та інші). Однак, на сьогоднішній день існують дослідження з методики професійно спрямованого навчання іноземних мов лише для таких спеціальностей: економісти (Є.В.Мірошниченко), юристи (Г.П.Савченко), медики (О.П.Петрашук), технічні спеціальності (О.Б.Тарнопольський), торговельно-економічні (Л.Ф.Манякіна), залізничників (Ю.В.Дегтярьова), спеціалістів морського флоту (С.В.Козак). Інші галузі, в тому числі і педагогічні, залишаються малодослідженими.

Мета нашого дослідження полягає в вивченні можливостей технології комунікативно ситуативного моделювання під час навчання студентів іноземних мов для професійних цілей.

Відповідно до сучасних освітніх вимог щодо рівня володіння іноземною мовою, що висвітлені в типовій програмі з іноземної мови, випускник педагогічного немовного університету має володіти вміннями вільно висловлюватися у процесі досягнення ним соціальних, академічних і професійних цілей. Як відомо, методика навчання будь-якої іноземної мови включає три основні аспекти: 1) соціально-психологічний; 2) педагогічно-методичний; 3) лінгвістичний. Під час навчання

іноземної мови для професійних цілей змінюється лише останній компонент, пов'язаний зі специфікою структури та лексичного складу та термінології певної спеціальності. При цьому важливим моментом є також те, які професійні цілі ставлять студенти для себе при вивченні іноземної мови.

Сучасне суспільство та розвиток міжнародних зв'язків все більше потребують від спеціалістів різних галузей, а особливо педагогів, застосовувати знань, вмінь і навичок з іноземної мови для професійних цілей. При безпосередньому контакті з носіями мови та іноземними колегами фахівець потребує умінь не лише читати та перекладати фахові тексти іноземною мовою, сприймати та розуміти інформацію на слух, але й брати участь в обговоренні предмета спілкування за фахом; вмінь аналізувати предмет обговорення та знаходження його сильних та слабких сторін; вмінь дискутувати, коментувати інші погляди й точки зору. При цьому важливою рисою під час цієї діяльності виділяються вміння оперувати професійною лексикою та термінологією, здійснення розумових операцій аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації при допоміжній ролі наочних засобів (схем, таблиць, формул тощо).

Таким чином, студенти все більше відчують нагальну необхідність застосування набутих знань з іноземної мови на практиці. У зв'язку зі змінами у мотивації вивчення студентами іноземної мови з'явилася окрема галузь науки, яка почала досліджувати проблеми, пов'язані з вивченням іноземних мов як одного із шляхів отримання знань з обраної студентами спеціальності. Так серед нових тенденцій у методиці викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах з'явився термін *викладання іноземної мови для спеціальних цілей*.

Згідно з Рекомендаціями Ради Європи, навчання іноземної мови та формування комунікативної компетенції проходить у межах 4 сфер: особистої, суспільної, освітньої та професійної. Коло особистої сфери розглядає студентів як індивідів і стосується їхнього особистого життя, родини. У суспільній сфері студенти діють як члени загальної громади, групи. У професійній сфері основний акцент робиться на професійну діяльність студентів. А в освітній сфері йдеться про організоване навчання в стінах освітнього закладу.

У зв'язку з тим, що ми маємо справу з майбутніми педагогами, то у професійній сфері мова йтиме саме про педагогічну діяльність студентів. Головна увага повинна приділятися обраній студентами спеціальності. Тому, цілі й функції вивчення іноземної мови в умовах запропонованої технології моделювання іншомовних комунікативних ситуацій мають бути зорієнтовані на вирішення студентами конкретних комунікативних завдань, які пов'язані з конкретною спеціальністю, обраної ними. В практичному плані все вищесказане зводиться до: чіткого визначення мовленнєвого мінімуму, за допомогою якого можливо розвинути навички практичного володіння мовою для професійних спеціальних цілей; засвоєння студентами певного мінімуму фахових лексичних одиниць, специфічну термінологію, тощо; засвоєння певного обсягу граматичних структур, розділів, особливостей перекладу тощо.

Наведені критерії досить вдало, на наш погляд відображаються в технології комунікативно-ситуативного моделювання, яка являє собою сукупність дій в системі "викладач-студент", спрямованих на усвідомлення майбутніми педагогами ролі іноземної мови в професійному становленні їх особистості, на оволодіння ними знаннями, вміннями і навичками іншомовної мовленнєвої діяльності, набуття досвіду спілкування іноземною мовою. Основу технології моделювання ситуацій іншомовного спілкування становить навчальний мовленнєвий матеріал, розподілений у вигляді проблемної моделі. Зміст цієї моделі складають комунікативні ситуації з рольовими завданнями для студентів. Технологія моделювання окремих ситуацій у функціональному плані здатна замінити реальний процес комунікації і може бути основою в навчанні іншомовного спілкування для професійних цілей, тому що дає можливість більш чітко ставити його мету, відтворювати умови, адекватні мовленнєвим, і врахувати всі параметри реальної системи спілкування іноземною мовою.

Основу технології комунікативно-ситуативного моделювання для навчання іншомовного спілкування студентів нефілологічних факультетів на початковому етапі повинен

складати лексичний матеріал загальнонаукового і загальтехнічного плану.

Структурування змістовного боку навчального матеріалу мотивується тим, що на цьому етапі у студентів повинно виникати якнайменше труднощів, пов'язаних із розумінням того, що означає матеріал, який вони вивчають, та з підвищенням інтересу до предмета. Уже на початковому етапі навчання надається можливість накопичення мовленнєвого матеріалу для професійного спілкування іноземною мовою, відпрацювання в студентів вмінь і навичок діалогічного і монологічного висловлювання з відповідними тематичними і стилістичними обмеженнями. Наявність цих навичок надалі буде необхідною умовою переходу до другого етапу навчання в технології комунікативно-ситуативного моделювання – розвитку умінь і навичок вживання стилістично і тематично відібраного і вивченого мовленнєвого матеріалу для реалізації мети усного професійно спрямованого спілкування в монологічній чи діалогічній формах іноземною мовою. Основна увага тут зосереджена на накопиченні термінологічного словникового запасу і розвитку вмінь і навичок як у монологічній (наукова доповідь, повідомлення тощо), так і в діалогічній мові (у формі дискусій, бесід на професійні теми тощо). Важливе місце на цьому етапі навчання займає робота з відпрацювання елементів міжфразового зв'язку (судження, що вводять висловлювання, будують його, чи пов'язують різні фрагменти висловлювання) і навчання формул іншомовного повсякденного, професійного і педагогічного спілкування. Вибір розмовних тем, використання кожного речення й окремих фраз повинно бути виправдане розумінням комунікативної цінності для пропонованої ситуації і для відповідної категорії учнів. Процес навчання організовується при цьому таким чином, щоб пов'язати мовленнєві моделі, що вводяться, з функціями, які вони можуть виконувати в процесі комунікативного обміну. Це передбачає розвиток у студентів уявлень щодо потенційних можливостей певних мовленнєвих формул, стійких висловлювань для реалізації різних комунікативних функцій: вираження прохання, запрошення, вибачення, співчуття тощо. Усе це дозволить використовувати

досліджуваний матеріал у реальних ситуаціях професійного спілкування іноземною мовою. Таке спілкування передбачає не тільки знання студентами відповідного мовленнєвого матеріалу, але і прийнятих норм усного професійного спілкування та ділового етикету.

На заняттях моделювалися ігрові ситуації двох типів: для роботи з фаховими текстами та загальнокомунікативні ігрові ситуації. Тексти науково-технічного фахового спрямування відрізняються від суспільно-популярних особливістю конструкцій, великою кількістю термінології та певною фаховою лексикою. Тому, методи роботи з фаховими текстами, запропоновані технологією комунікативно-ситуативного моделювання, дозволяє студентам подолати когнітивний розрив при розумінні того, що читається і полягає у створенні викладачем проблемної комунікативної ситуації в рамках тексту.

Технологія моделювання ситуацій мовного спілкування сприяє закріпленню та перенесенню мовленнєвих навичок та вмінь студентів у практику використання ними іноземної мови для спеціальних цілей. Знайомство з фаховою літературою, опрацювання текстів дозволяє розширити набір мовленнєвих засобів студентів, виробити в них загальну мовленнєву стратегію щодо цих засобів, аналогічну тій, яка формується в результаті оволодіння рідною мовою. Так, наприклад, на передтекстовому етапі, залучається інформативна основа, фонові знання студентів з теми, складання лексичної і семантичної картини тексту (за допомогою запитань типу *What do you know about..?*). Під час роботи з текстом використовується вибірковий переклад тексту, фрагментів з фаховими термінами, тематичних одиниць, пошук головних речень, тощо. На післятекстовому етапі студентам пропонується анутовання, тезування, складання резюме, переказ основних положень тощо. На цьому етапі відбувається трансформація текстової інформації, перехід від когнітивної діяльності до комунікативної. Мовленнєва діяльність студентів на основі фахового тексту відбувалася також в різноманітних іграх та ситуаціях.

Так, наприклад, ситуація *Самокероване інтерв'ю*, де кожен студент записує ряд запитань, на які він має намір відповісти. Потім студенти вибирають партнерів, обмінюються з ними запитаннями та беруть інтерв'ю один в одного. Можливий варіант, коли всі гравці беруть інтерв'ю в одного з учасників гри. Можна ставити умову, щоб той, у кого беруть інтерв'ю, унікав правдивих відповідей, тощо. Потім студенти з викладачем обговорюють це інтерв'ю.

Під час ситуації *Плюси і мінуси* студентам пропонується обговорити яке-небудь явище, факт, тощо. Група ділиться на дві команди. Студенти з першої команди називають всі плюси та позитивні явища, що обговорюється, а інша команда заперечує їм та виступає з протилежними судженнями, аргументуючи свою думку. Потім викладач пропонує кожній команді виробити загальну точку зору, а капітанам – повідомити її.

Практика застосування технології комунікативно-ситуативного моделювання показала високу ефективність у навчанні студентів іноземної мови для професійних цілей. Це пояснюється тим, що навчання проходить в моделюючих ситуаціях, які досить повно імітують умови реального спілкування іноземною мовою. Студенти, в яких виникає інтерес і закріплюється внутрішня мотивація, одержують можливість висловити свою думку, розкрити професійні погляди та установки, перебороти страх перед спілкуванням іноземною мовою. В результаті мовленнєва діяльність стає особистісно значущою і невід'ємною частиною професійної діяльності майбутнього педагога. В ході нашого експерименту було встановлено, що реалізація запропонованої технології забезпечила поліпшення знань студентів, якість їх підготовки, підвищила мотивацію та потребу здійснювати комунікативну взаємодію іноземною мовою.

Література

1. Морська Л.І. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей / Іноземні мови. – 2002. - №2.- С.23-24.
2. Петранговська Н. Система вправ для навчання студентів немовних спеціальностей вищих закладів освіти професійно

спрямованого монологу-міркування. / Іноземні мови. – 2003. - №2. – С.17-24.

3. A Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. A Guide for Users. Council of European Publishing. Language Policy Division, 2002. – 232p.

І.С.Зоренко

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

В рассматриваемой статье уделено раскрытию понятия “педагогическая ситуация”. Дана классификация типов педагогических ситуаций с разными подходами ученых к данной теме. Автор в статье приводит примеры разных педагогических ситуаций на занятиях по иностранному языку.

The article studies the notion of “pedagogical situation”. It presents the types of pedagogical situations at foreign language lessons.

Радикальні зміни, що відбуваються в науково-технічних областях України, обумовили необхідність змін в викладанні іноземної мови у вищій школі. Відомо, що найбільш цінними освітніми досягненнями є такі, що дають знання, формують уміння та навички, які допоможуть вирішити проблеми, що виникнуть у майбутньому.

Розглянемо поняття „ситуація”. У тлумачному словнику С.І.Ожегова під ситуацією варто розуміти сукупність обставин, якість положення, що викликають обстановку. Б.Т.Лихачов [1,134] у своєму курсі лекцій визначив педагогічну ситуацію: „Основною кліткою педпроцесу є педагогічна ситуація. Використання педагогом змісту, форм і методів вихованої роботи автоматично не гарантує високої якості виховання і навчання. Ефект виникає у випадку творчого створення вихователем педагогічних ситуацій, із системи яких і утворюється педагогічний процес. Педагогічна ситуація виникає тільки в результаті цілеспрямованої, змістовної, зацікавленої взаємодії педагога і дітей, дітей один з одним, дитини з явищами навколишнього світу”.